

UDK: 070:949.715 (520+497.6 Hercegovina) “ 1861/1878 ”

DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2021.50.77

Pregledni rad

Primljen: 1. 9. 2021.

Prihvaćen: 21. 10. 2021.

Nakazava Takuja

Univerzitet na Hokaidu – Centar za
slavističko-evroazijska istraživanja
Saporo, Japan
nakazawat@slav.hokudai.ac.jp

Istočno pitanje kroz dalekoistočne oči: Japanski pogledi na ustanke u Hercegovini (1861-1878)¹

Apstrakt: Ovaj članak analizira japanske geografske knjige, novine i putopis od 1861. do 1878. godine i razmatra njihove poglede na Hercegovinu i tamošnji ustanak protiv Osmanskog Carstva. Tada je Japan okončao svoju dugu izolaciju i počeo obraćati pažnju na spoljnu situaciju. Japanci su u to vrijeme ustanak u Hercegovini smatrali događajem koji prijete Osmanskom Carstvu i poljuljava međunarodni poredak ili oslobodilačkom borbom Južnih Slavena koje je potiskivalo Osmansko Carstvo.

Ključne riječi: Japan, Hercegovina, istočno pitanje, japansko-bosanskohercegovački odnos, period Meidi, geografija, *rangaku* (holandistika)

Abstract: This paper analyzes Japanese geography books, newspapers, and travelogue from 1861 to 1878 and discusses their views on Herzegovina and

¹ U ovom radu japanska i druga istočnoazijska imena napisana su istočnoazijskim redoslijedom, tj. ime slijedi prezime. Sva japanska imena mjesta i lična imena prepisana su prema Jamasakijevom rječniku. Хироши Јамасаки-Вукелић, *Јапанско-српски српско-јапански речник: Са кратком граматиком јапанског језика*, треће и допуњено издање (Београд: Завод за уџбенике, 2014). Ако је иза “*ん* (n)” slovo koje predstavlja samoglasnik, umetnut je znak “*ゝ*” kako bi se razlikovao od “na” linije (npr. “*んん*” je zapisano kao “n’i”; a “*ん*” je zapisano kao “ni”).

the uprising against the Ottoman Empire there. This was when Japan ended its long isolation and began to pay attention to the foreign situation. For the Japanese at that time, the uprising in Hercegovina was regarded as an event that threatened the Ottoman Empire and shook the international order, or as a liberation struggle by the South Slavs oppressed by the Ottoman Empire.

Keywords: Japan, Hercegovina, the Eastern Question, Japanese-Bosnian relationship, Meiji period, geography, *rangaku* (Dutch studies)

Uvod

Kada je Japan napustio svoju dugu izolaciju (takozvani *sakoku*)² i započeo širi kontakt sa Zapadom, u Hercegovini je bilo mnogo pobuna protiv Osmanskog Carstva. Previranja na teritoriji starog carstva, poznata kao Istočno pitanje, privlačila su pažnju Zapada. Dobivši informacije o situaciji u istočnoj Evropi preko zapadne Evrope, Japanci su u drugoj polovini 19. vijeka vidjeli Hercegovinu kroz lupu Zapada. Svrha ovog rada je razjasniti historijski proces nastanka japanskog pogleda na Hercegovinu, ispitivanjem podataka o Hercegovini u japanskom društvu od 1860-ih do 1870-ih.³ Postoji nekoliko prethodnih studija o japanskom pogledu

² Šogunat Tokugave, osnovan 1603., zabranio je kršćanstvo i ulazak španskim i portugalskim konvojima u prvoj polovici 17. vijeka. Ova politika se tradicionalno naziva *sakoku* (鎖国), odnosno “zatvorenost zemlje”. Međutim, šogunat nije u potpunosti prekinuo diplomatske i trgovačke odnose sa strancima. Gradu i feudalcima koji se nalaze na granici dao je privilegiju trgovanja sa strancima i zabranio druge diplomatske i trgovačke odnose, odnosno stavio je vanjske odnose pod kontrolu šogunata. Japan je trgovao sa strancima na “četiri vrata”: s Korejom na Cušimi (ostrva između Kjušua i Koreje), s Kraljevinom Rjukjuom u Sacumi (južnom kraju Kjušua), sa sjevernim narodima u slivu rijeke Amur u Macumaeu kroz Ainu (starosjedioci na Hokaidu, južnom Sahalinu i Kurilskim otocima) i s Holandijom u Nagasakiju. O međunarodnim odnosima ranomodernog Japana, vidi: Arano Jasunori, “*Sakoku*” o *minaosu* (Tokio: Ivanami šoten, 2019), 45-107.

³ Inaba Micutoši raspravlja o japanskim pogledima na Bosnu i Hercegovinu početkom 20. vijeka, ali nije spomenuo rani period Meidi. Inaba Mitsutoshi, “Pisanje japanskih listova o Sarajevskom atentatu”, *Prilozi*, br. 45 (2016): 97-117; Isto, “Nitobe inazoo no barukankan: ‘Bosunia no noosei’ no seiseiditeki dokkai”, *Suravu kenjuu*, br. 66 (2019): 151-166.

na Istočno pitanje,⁴ ali jedina koja detaljno razmatra sliku Hercegovine je članak Vang Čijinga.⁵ Vangin članak također je sveobuhvatno proučavanje samo dvaju novina, ali se ne dotiče informacija iz perioda Edo ili drugih savremenih informacija.⁶ U ovom radu istražujem, na osnovu prethodnih studija, najraniju historiju odnosa između Japana i Bosne i Hercegovine, koja u dosadašnjim proučavanjima nije dovoljno istražena.⁷

Prve informacije o Hercegovini od kraja 18. vijeka do 1860. godine

U Japanu je tokom perioda Edo (1603-1868), zbog njegove geografske udaljenosti i izolacijske politike, bilo teško dobiti detaljne informacije o situaciji u Evropi (podaci o Evropi dolazili su sa kineskog i holandskog

⁴Teradima Kendi 寺島憲治, "Nihon barukan koorjuuši: Niššin sensoo izen 日本・バルカン交流史: 日清戦争以前 [Istorija interakcije između Japana i Balkana: Prije Prvog kinesko-japanskog rata]", i Imai Đunko 今井淳子, "Nićiro sensoo zen'ja kara daiiċiċi sekai taisen mae ni okeru nihon no barukan eno kanšin ni cuite 日露戦争前夜から第一次世界大戦前における日本のバルカンへの関心について [O japanskim interesima prema Balkanu od predvečerja Rusko-japanskog rata do Prvog svjetskog rata]", u: *Nihon to tooo šokoku no bunka koorjuu ni kansuru kisoteki kenkjuu: 1981 nen 9 gacu kokusai šinpođiumu no kiroku* (Kodaira: Tooōōši kenkjuukai i Nihon tooōo kankei kenkjuukai, 1982), 182-185 i 186-188; Išida Šin'ċiċi, "Kuroaċia to nihon no koorjuuši ni kansuru iċi-koosacu", *Atomi gakuen doši daigaku đinbungaku fooramu*, br. 2 (2004): 44-46; Šiba Riko, "Meidiki no šinbun hoodoo ni miru barukan imeeđi ni kansuru iċi-koosacu", *Tookjoo kokusai daigaku ronsoo: Kokusai kankei gakubu hen*, br. 16 (2010): 83-99; Isto, "Images of the Balkans in the Japanese Media of the Meiji Period", *Godišnjak za društvenu istoriju* 18, br. 3 (2011): 7-16; Misava Nobuo, "Meidiki no nihon ni okeru roto sensoo no ninšiki", *Toojoo daigaku šakaigakubu kijoo* 54, br. 1 (2016): 41-55.

⁵Wang Qiyang, "Fukuċi geŋ'ċiroo no 'toohoo ron': 'Tookjoo niċiċiċi šinbun' no šasesu ni miru roto sensoo", *Adia ċiċi bunka kenkjuu*, br. 13 (2017): 1-24. Pisao sam o japanskim pogledima na Crnu Goru u drugoj polovini 19. stoljeća i pozvao se na informacije o ustanku u Hercegovini. Nakazava Takuja, "Nihon-monteneguro kankei no ranšoo: Bakumacu ojobi meidiki ni okeru gaikoo to gensecu", *Adia ċiċi bunka kenkjuu*, br. 17 (2021): 25-27.

⁶O informacijama o istočnoj Evropi u Japanu tokom perioda Edo, vidi: Šiba Riko, "Edo đidai ni tooōo imeeđi: Rangukušo to šinbun hoodoo o tegakari ni", *Tookjoo doohoo daigaku kenkjuu ronšuu* 10, br. 2 (2007): 30-48.

⁷O japansko-bosanskohercegovaċkom odnosu, vidi: *Bosunia-herucegovina o širu tame no 60 šoo*, ur. Šiba Nobuhiro i Jamazaki Šin'ċiċi (Tokio: Akaši šoten, 2019), 331-359.

jezika).⁸ U drugoj polovini 18. vijeka informacije o istočnoj Evropi počele su dolaziti u Japan.⁹ Geografi su pisali knjige o geografiji svijeta na osnovu zapadnih geografskih knjiga i ove knjige su pružale znanje o istočnoj Evropi.¹⁰

Kucuki Masacuna (朽木昌綱, 1750-1802), holandolog, geograf i 8. feudalni gospodar Fukućijame, objavio je 1789. knjigu pod naslovom *Geografija Zapada (Taisei joči zusecu 泰西輿地図説)*, koju zasniva na holandskim geografskim knjigama.¹¹ U knjizi je predstavio geografiju glavnih evropskih zemalja, a jedan od tomova obuhvata geografiju Mađarske i “Turske”, tj. evropskog dijela Osmanskog Carstva.¹² Autor je Mađarsku i “Tursku” podijelio na 10 regija: Mađarsku, Slavoniju, Hrvatsku, Bosnu, Dalmaciju, Srbiju, Zevenburgen (Transilvaniju), Vlašku, Moldaviju, Bugarsku i Rumeliju i objašnjavao karakteristike svake regije. Opisao je Bosnu kao prostor koji ima granicu sa Slavonijom, Hrvatskom, Srbijom i Dalmacijom, te koji je nekada bio pod mađarskom, a sada je pod “turskom” vlašću.¹³ Pored toga, opisao je Bosnu kao podijeljenu na “Gornju” (Opperu bosunii’in ヲツヘル、ボス、ニーイン) i “Donju” (Nederu bosunii’in 子デル、ボス、ニーイン).¹⁴ Ova dva naziva mjesta, “Opperu bosunii’in” i “Nederu bosunii’in”, su izvedena iz holandskog “Opper-Bosnië” i “Neder-Bosnië”. Kucuki nije detaljno objasnio, ali prema jednoj tadašnjoj holandskoj knjizi, “Gornja Bosna: najmanji dio na jugoistoku” (Opper-Bosnië: het kleinste gedeelte in het zuldoosten),

⁸ Holandija je bila jedina zapadna zemlja koja je imala zvanične diplomatske odnose s Japanom tokom perioda izolacije, stoga su japanski intelektualci naučili holandski i stekli znanje o Zapadu (rangaku 蘭学, lit. holandistika).

⁹ Šiba, “Edo didai no too’oo imeedi”, 32-33.

¹⁰ O kratkoj istoriji japanskih knjiga geografije svijeta u periodu Edo, vidi: Ayusawa Shintarō, “Geography and Japanese Knowledge of World Geography”, *Monumenta Nipponica* 19, br. 3-4 (1964): 275-294.

¹¹ O osnovnom proučavanju *Geografije Zapada*, vidi: Romain Claude Jourdan, “Des ouvrages de géographie universelle dans le Japon du XVIIIe siècle: Sources, structure et contenu” (doktorska disertacija, Univerzitet u Kjotu, 2013), 113-144.

¹² Šiba, “Edo didai no too’oo imeedi”, 33-35.

¹³ Kucuki Masacuna, *Taisei joči zusecu kan no duusan* (Edo: Gungjokudoo, 1789), 1a-9b.

¹⁴ Isto, 3b-4a.

odnosno Hercegovini (“Herzegowina”),¹⁵ zato “Gornja Bosna” u *Geografiji Zapada* znači Hercegovinu. Ovo je najstarija referenca Hercegovine u Japanu koliko ja znam.¹⁶

Šibata Šuuzoo (柴田収蔵, 1820-1859), ljekar i geograf sa ostrva Sada, sastavio je indeks svjetskih imena mjesta u priručniku iz 1853. godine. U priručniku je Hercegovinu nazvao “Hersegovine (ヘルセゴウイ子)”.¹⁷ Šibata se pozvao na raniju knjigu geografije,¹⁸ ali Hercegovina nije spomenuta u toj knjizi.¹⁹ Budući da je dobro poznao holandski,²⁰ vjerovatno se pozivao na Hercegovinu na osnovu holandskih informacija. Koristeći svoje geografsko znanje, saradivao je sa šogunatom u njegovom projektu prijevoda karte svijeta i zajedno sa svojim kolegama završio prijevod zvanične karte svijeta šogunata 1855. godine na kojoj je stajao natpis “Hercegovina (ヘルセゴビナ)”²¹

Britanski misionar Vilijam Mjurhed (William Muirhead, 1822-1900) objavio je geografsku knjigu *Univerzalna geografija* (地理全志) na kineskom u Šangaju 1853. godine, a japanski konfucijanist Šionoja Tooin (塩谷宕陰, 1809-1867) dodao je pomoćne markere²² i izdao je u Japa-

¹⁵ J. C. Gatterer, *Algemeene hedendaagsche geographie, eerste deel, Over de Aarde en derzelve Bewoners in het algemeen, en over Europa in het byzonder* (Utrecht: B. Wild en J. Altheer; Rotterdam: J. Meijer, 1792), 300. Iako ova knjiga naravno nije direktan izvor *Geografije Zapada*, pokazuje nam da “Opper-Bosnië” znači Hercegovinu u tadašnjim holandskim geografskim knjigama.

¹⁶ Roman Klod Džordan je već spominjao Bosnu u *Geografiji Zapada*, ali Hercegovinu nije spomenuo. Jourdan, “Des ouvrages de géographie universelle”, 407.

¹⁷ Šibata Šuuzoo, *Kakkoku šorjoo bankoku čimei šooran* (Edo: Šunsoodoo, 1853), 11a.

¹⁸ O njegovom priručniku, vidi: Moriyama Takeshi, “Mapping the World in Bakumatsu Japan: Shibata Shūzō (1820-1859)”, *Japan Review*, br. 35 (2021): 122-127.

¹⁹ Ima samo informacija o Dalmaciji. Micukuri Šoogo, *Kon’jo zušiki čí*, tom II (Edo: Suharaja Ihači, 1847), 4a.

²⁰ O njegovom učenju holandskog jezika, vidi: Moriyama Takeshi, “Study in Edo: Shibata Shūzō (1820-59) and Student Life in Late-Tokugawa Japan”, *East Asian History*, br. 40 (2016): 33-41.

²¹ *Čootei bankoku zenzu*, ur. Jamači Jukitaka (Edo: Rekikjoku, 1855). O projektu šogunata, vidi: Moriyama, “Mapping the World in Bakumatsu Japan”, 127-128.

²² Japanski i kineski jezik imaju potpuno različite gramatičke sisteme, ali književni kineski tekst možemo čitati u japanskom redoslijedu dodavanjem pomoćnih markera (kanbun kundoku 漢文訓読).

nu.²³ U tomu koji opisuje geografiju Evrope, Hercegovina (黑西罌) se spominje kao dio “Turske”, zajedno sa Srbijom (塞爾維), Crnom Gorom (蒙的尼) i Moldavijom (摩拉達維).²⁴

Godine 1856., američki misionar Ričard Kvarterman Vej (Richard Quarterman Way, 1819-1895) objavio je geografsku knjigu pod naslovom *Pregled Zemlje* (地球説略) na kineskom u Ningbu.²⁵ Micukuri Genpo (箕作阮甫, 1799-1863), ljekar i holandolog u Cujami, ovu je knjigu izdao u Japanu 1860. godine sa pomoćnim markerima. U ovoj knjizi navedeni su regioni evropskog dijela “Turske”, a uz Albaniju (亞拉羅尼亞), Bosnu (波斯尼亞) i Srbiju (塞爾維亞) spominje se i Hercegovina (黑爾士格).²⁶

Budući da su *Univerzalna geografija* i *Pregled Zemlje* napisane kineskim pismom, te kao takve u Japan došle preko kineskog, izgovor regiona opisanih u njima se zasnivao na kineskom načinu čitanja znakova, a ne na japanskom (znak “黒” izgovara se “koku” ili “kuro” na japanskom, a “hei” na kineskom).²⁷ Kao kompenzaciju, prevodilac je koristio katakana, japanski fonogram, za prikaz zvuka “Hercegovina”.

²³ Zou Zhenhuan, *Wanqing xifang dilixue zai zhongguo: Yi 1815 zhi 1911 nian xifang dilixue yizhu de chuanbo yu yingxiang wei zhongxin* (Šangaj: Shanghai guji chubanshe, 2000), 90-104.

²⁴ Bo Iren, *Čiri zenši doohen jooroppaši ni* (Edo: Jamaširoja Sahe'e, 1859), 30b.

²⁵ Zou, *Wanqing xifang dilixue*, 86-87.

²⁶ I Ritecu, *Čikjuu securjaku čuukan jooroppa taišuu no bu* (Edo: Rookjuukan, 1860), 44a.

²⁷ O prepisu inostranih toponima na kineski, vidi: Čiba Kengo, *Čuugokugo ni okeru toozai gengo bunka koorjuu: Kindai hon'jakugo no soozoo to denpa* (Tokio: Sansaido, 2010), 71-157. O vezi između prepisa inostranih toponima i razlike između japanskog i kineskog jezika, vidi: Kim Kyung Ho, “Nik-kan-čuu ni okeru gaikoku čimei no kandī on'jaku hjooki”, *Senšuu kokubun*, br. 65 (1999): 17-25. Kanazaši Kumiko analizira historiju prepisa naziva “Slovenije” na japanskom, ali istraživanja o nazivima Bosne i Hercegovine i drugih jugoslovenskih zemalja tek treba da se obave. Kanazaši Kuroda Kumiko, “K zgodovini poznavanja Slovenije, slovenske kulture in slovenskega jezika na Japonskem”, *Slavistična revija* 50, br. 1 (2002): 145. Prepis korišten u ovim knjigama, posebno u *Univerzalnoj geografiji*, počeo se koristiti kao standard u japanskom jeziku od posljednjih dana šogunata do perioda Meidi. Prepis kineskim pismom Jamamure Saisukea (山村才助, 1770-1807) iz 1803. godine podudara se s izgovorom japanskog jezika bolje nego prepis drugih knjiga, ali on se u svojoj knjizi ne poziva na Hercegovinu. Jamamura Masanaga Šimei, *Teisei zoojaku sairān igen go* (bez bibliografske informacije), slika 16; Šiba, “Edo đidai no tooōo imeedi”, 40.

U periodu od 18. vijeka do 1860. godine, Hercegovina je bila samo jedan od toponima koji je u Japan došao preko Kine ili Holandije, a u japanskom društvu nisu se mogle dobiti dodatne informacije.

Informacija o ustanku u Hercegovini u Službenim batavijskim novinama (1862)

Sve do Bunkjuu ere (文久, 1861-1864), podaci o Hercegovini u japanskom društvu bili su ograničeni na toponime i kratku topografiju, a politička situacija u istom periodu u Hercegovini nije bila prenesena. *Službene batavijske novine* bile su prvi medij koji je upoznao japansko društvo sa savremenom situacijom u Hercegovini. Ovaj odjeljak analizira članke o Hercegovini u *Službenim batavijskim novinama*.

Službene batavijske novine (*Kanban batabija šinbun* 官板バタバヤ新聞), u izdanju Instituta za barbarske knjige (Banšo širabešo 蕃書調所), istraživački institut šogunata za zapadne nauke i jezike,²⁸ prijevod su holandskog lista *Javanske novine* (*Javasche Courant*), koji je objavljivan u Bataviji, glavnom gradu Holandske Indije (današnja Džakarta).²⁹ Od sredine 19. vijeka *Javanske novine*, službeni glasnik Vlade Holandske Indije, bile su jedan od glavnih izvora informacija odakle su Holanđani Japanu pružali informacije o međunarodnoj situaciji.³⁰ Prema Šiba Riko, članci su izdavani u *Službenim batavijskim novinama* tri ili četiri mjeseca nakon izdavanja originalnog članka u *Javanskim novinama*, i to je bilo vrlo brzo s obzirom na period (19. vijek).³¹

²⁸ Japanci su tradicionalno nazivali Evropljane “Južnim Barbarima (nanban 南蛮)”, zato što su Portugalci i drugi Evropljani došli u Japan preko jugoistočne Azije.

²⁹ O prepisu inostranih toponima u *Službenim batavijskim novinama*, vidi: Saeki Tecuo, “Kanban batabija šinbun ni okeru gaikoku čimei hjooki”, *Kansai daigaku bungaku ronšuu*, br. 36 (1986): 145-173.

³⁰ Macukata Fujuko, *Oranda fuusecugaki to kinsei nihon* (Tokio: Tookjoo daigaku šuppankai, 2010), 270-271.

³¹ Šiba, “Meidiki no šinbun hoodoo”, 85. Izvorni holandski članak u *Javanskim novinama* za ovaj rad nisam vidio, jer je institut koji drži *Javanske novine* zbog pandemije COVID-19 zatvoren za sve osim za istraživače koji mu pripadaju.

Službene batavijske novine objavljene 9. oktobra 1861. godine (6. septembra po lunarnom kalendaru) opisuju situaciju “Turske” na sljedeći način.

Izvještaj od 19. augusta iz Raguze [ラギユサ] uvrstio sam u pariški dnevnik. Prema izvještaju, Crnogorci [蒙的尼人^{モンテグレイ}] su u velikoj mjeri pomogli kršćanima [u Hercegovini] u sukobu između turskih vojnika predvođenih Omer-pašom i kršćana u Hercegovini [黒西罟^{ヘルセゴイナ}].³² [...]³³

Iako se reference na Omer-pašu mogu naći i u člancima drugih datuma,³⁴ to su svi članci o njegovom odnosu sa Crnom Gorom,³⁵ a Hercegovina se spominje samo u ovom članku. Iako se ovi članci bave ustanom kršćanskih poljoprivrednika u Hercegovini 1861. godine, naglasak je više na intervenciji Crne Gore u Hercegovini nego na samoj pobuni. Na kraju, Crnogorci su izgubili od Omer-paše i povukli podršku Hercegovini kao uslov mira,³⁶ što nije bilo prenijeto u novinama. Podaci o Hercegovini u *Službenim batavijskim novinama* bili su vrlo fragmentarni, a i nedostajalo je objašnjenje pozadine situacije. Prije revolucije u Japanu 1868. godine, podaci o Hercegovini napisani na japanskom nisu se temeljili na sistematskom razumijevanju. Sljedeće poglavlje analizira informacije o Hercegovini nakon 1868. godine.

Informacija o ustanku u Hercegovini u prvoj deceniji perioda Meiji

Godine 1868. feudalni gospodari jugozapadnog Japana pobunili su se protiv šogunata i pobijedili u građanskom ratu protiv šogunata i gospodara sjeveroistočnog Japana koji su ga podržali (Bošin rat 戊辰戦争) i uspo-

³² Prevodilac se vjerovatno osvrnuo na *Univerzalnu geografiju*, jer ovaj članak koristi isto kinesko pismo za Hercegovinu (黒西罟).

³³ *Kanban batahija šinbun go* (Edo: Rookjuukan, 1862), tom 12, 5a.

³⁴ *Kanban kaigai šinbun* (Edo: Rookjuukan, 1862), tom 16, 5b-6a; tom 21, 2b-3a; tom 23, 10b.

³⁵ Za detaljnu studiju ovih članaka, vidi: Nakazava, “Nihon-monteneguro kankei no ran-šo”, 24-25.

³⁶ Душан Берић, *Устанак у Херцеговини 1852-1862* (Београд: Српска академија наука и уметности; Нови Сад: Удружење Срба из Херцеговине у Војводини, 1994), 941-943.

stavili novu vladu. Naziv ere je promijenjena iz Keiooa (慶應, 1865-1868) u Meiđi (明治, 1868-1912) i započeo je period Meiđi. Ova revolucija naziva se Meiđi obnova (Meiđi išin 明治維新). Pod novom vladom, japanski socijalni sistem ubrzano je zapadnjačen. Iza ove društvene promjene krila se želja da Japan bude priznat kao ravnopravna zemlja sa zapadnim zemljama. Stoga su Japanci u ovom periodu proučavali međunarodno pravo i politiku i pokušavali razumjeti Vestfalski sistem, koji se razlikovao od tradicionalnog međunarodnog poretka u istočnoj Aziji. Pritom se povećavala pažnja na situaciju na Balkanu. U ovom poglavlju analiziram informacije o Hercegovini u japanskom društvu tokom prve decenije perioda Meiđi, tj. od uspostavljanja revolucionarne vlade u Japanu do Berlinskog sporazuma.

Godine 1875. u Bosni i Hercegovini je nastao otpor Osmanskom Carstvu, zbog lošeg uroda u prethodnoj godini. U junu je došlo do sukoba u Nevesinju, a tokom ljeta se ustanak proširio širom Bosne i Hercegovine. Crna Gora, koja će u početku oklijevajući podržati pobunu,³⁷ objavila je rat Osmanskom Carstvu 1876. godine (Crnogorsko-osmanski rat, tj. Velji rat). Sljedeće godine Rusija je objavila rat Osmanskom Carstvu i započeo je Rusko-osmanski rat, a mirovni ugovor, Berlinski ugovor, zaključen je 1878. godine, čime je utvrđena neovisnost Crne Gore i Srbije, te austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine. O ovom nizu događaja izviješteno je i u Japanu.

Među japanskim novinama, *Tokijske dnevne novine* (*Tookjoo ničiniči šinbun* 東京日日新聞) najdetaljnije su izvijestile o Istočnom pitanju. *Tokijske dnevne novine* imale su izvor u Beču i mogle su dobiti više informacija od drugih novina u Japanu. Kao rezultat, postale su najinformativnije novine o situaciji na Balkanu u Japanu u ranom periodu Meiđi.³⁸ Pored toga, kada su Rusija i Osmansko Carstvo zaratili, *Poštanske*

³⁷ Šimizu Miho, "Miičo rjubiburatiči to 1875 nen hooki", *Toōōši kenkjūu*, br. 10 (1987): 102-104.

³⁸ Dandoo Micuki, "'Tookjoo ničiniči šinbun' no kisoteki kenkjūu: Meiđi 8 (1875) nen o taišoo ni", *Tookjoo daigaku nihonšigaku kenkjūušicu kijoo*, br. 19 (2015): 73-74; Šiba, "Meiđiki no šinbun hoodoo", 86.

informativne novine (*Juubin hooči šinbun* 郵便報知新聞) počele su izvještavati o ratu. *Poštanske informativne novine* su bile jedne od novina koje su u to vrijeme podržavale pokret za slobodu i građanska prava (đijuu minken undoo 自由民権運動) i često su imale spor sa *Tokijskim dnevnim novinama*.³⁹ U ovom poglavlju proučavam diskurs o Hercegovini u gore navedenim novinama.

Članak *Tokijskih dnevnih novina* od 28. oktobra 1875. godine objasnio je situaciju u Hercegovini, što je bilo neophodno za razumijevanje Istočnog pitanja. U članku je prvo stajalo da je Hercegovina bila okružena Dalmacijom (ダルマチア), Crnom Gorom (モント、ニーグロ), Bosnom i Albanijom, a zatim je uvedeno da je pripadala “Turskoj”, kada ju je osvojio osmanski sultan Mehmed II Fatih. Također se navodi da tamo živi mnogo pravoslavaca i katolika, te da se kršćani nazivaju “raja (ラジャ)” i da pate od velikog poreza “Turske”. U članku se dalje tvrdilo da Crna Gora i Srbija podržavaju ustanak u Hercegovini, kako bi napredovala do Jadranskog mora i uspostavila “Velikosrpsko Carstvo (大セルビアン帝國)”.⁴⁰

U članku od 30. oktobra 1875. godine tvrdi se da su zemlje poput Austro-Ugarske, Rusije, Njemačke i Ujedinjenog Kraljevstva ustanak u Hercegovini doživljavale kao unutrašnju stvar Osmanskog Carstva i suzdržavale se od intervencije, te se navodi da su pobunjenici opkolili tvrđavu u Trebinju (ツレビンジ塞) i da su “drugovi ropske rase” (奴隸種ノ仲間, naravno, ovo je pogrešan prijevod “Slavic races” – prim. autora) iz Crne Gore, Srbije, Hrvatske i Dalmacije učestvovali u pobuni kao dobrovoljačke snage.⁴¹ Međutim, članci od 7. do 8. novembra 1875. godine izvijestili su da, premda je ustanak u Bosni i Hercegovini svojedobno bio dovoljno jak da ponovno pokrene Istočno pitanje (東部論), pobunjenici predvođeni “generalom pobunjenika Ljubibratićem (叛將ルビブラチツク)”, tj.

³⁹ Wang, “Fukuči gen’ičiroo no ‘toohoo ron”, 14.

⁴⁰ “Jooroppa cuušin 歐羅巴通信 [Vijesti iz Evrope]”, *Tookjoo nićiniči šinbun*, 28. oktobar 1875, 99-100.

⁴¹ “Jooroppa cuušin zengoo no cuzuki 歐羅巴通信 前号ノ續キ [Vijesti iz Evrope, nastavak iz prethodnog broja]”, *Tookjoo nićiniči šinbun*, 30. oktobar 1875, 107.

Mićom Ljubibratićem (1839-1889), su gubili jer nisu dobili podršku od “Nikite [sic], gospodara Crne Gore, i Milana, gospodara Srbije (モンテネーグロ州主ニキタ并にセルビア州主ミラン)”.⁴²

Kada je Crna Gora u junu 1876. objavila rat protiv Osmanskog Carstva,⁴³ količina informacija o Hercegovini u japanskim novinama se također povećala, jer je crnogorska vojska agresivno napredovala u Hercegovini. U članku objavljenom 8. augusta, *Tokijske dnevne novine* izvijestile su da crnogorska vojska napreduje prema Gacku i da je blokirala put kod Kreka.⁴⁴ Ove novine su također detaljno pokrivale diplomatske pregovore. Članak u *Tokijskim dnevnim novinama* objavljen 5. jula 1876. godine izvještava da je austrougarski ministar vanjskih poslova Andraši Đula (Andrássy Gyula) zabrinut zbog izbjeglica iz Hercegovine (ヘルツセゴウイナ)⁴⁵ i da Rusija, Austro-Ugarska i Njemačka zahtijevaju reforme unutrašnje politike Osmanskog Carstva. Ovaj članak opisuje “raju” kao “pogrdni izraz za kršćane (基督教民ノ賤稱ナリ)”, a također spominje toponime kao što su “Nikšić (ニクシク)”, “Trebinje (トレビニエ)”, “Mostar (モスタル)”, itd. kao mjesta u kojima su se nalazile kasarne osmanske vojske.⁴⁶ U članku od 1. septembra objavljeno je da crnogorske trupe preuzimaju kontrolu nad putem od Trebinja do Mostara.⁴⁷ Tako su *Tokijske dnevne novine*, koje su imale izvore informacija u zapadnoj Evropi, prenijele informacije o ustanku u Hercegovini. Na osnovu takvih informacija, japanski intelektualci u to su vrijeme raspravljali o Istočnom pitanju.

⁴² “Jooroppa cuušin dai jon goo 歐羅巴通信 第四号 [Vijesti iz Evrope, br. 4],” *Tookjoo nićinići šinbun*, 7. novembar 1875, 18.

⁴³ Ova objava rata objavljena je u sljedećem članku. “Šinbun 新聞 [Novine],” *Jomiuri šinbun*, 26. juli 1876, 1; “Denpoo 電報 [Telegram],” *Tookjoo nićinići šinbun*, 3. august 1876, 723.

⁴⁴ “Denpoo 電報 [Telegram],” *Tookjoo nićinići šinbun*, 8. august 1876, 739.

⁴⁵ Ovdje se pogrešno piše “Hercsegovina”, jer su japanski fonogrami “エ (e)” ili “エ (ve)” i “セ (se)” slični.

⁴⁶ *Tookjoo nićinići šinbun*, 5. juli 1876, 626.

⁴⁷ “Gaiho 外報 [Strane vijesti],” *Tookjoo nićinići šinbun*, 1. septembar 1876, 819.

Pored vijesti, u novinama je bilo članaka koji su objašnjavali pozadinu ustanka u Hercegovini. Naprimjer, novinar Fukući Gen'ičiroo (福地源一郎, 1841-1906)⁴⁸ objasnio je da su ljudi u Srbiji i Bosni izvorno vjerovali u “grčku religiju (希臘宗, tj. pravoslavlje – prim. autora)” i da su bili “slavenske rase (「スクワオニック」種族)” poput naroda Vlaške i Moldavije (ovo objašnjenje je, naravno, pogrešno – prim. autora). Također je objasnio da je Srbija bila vazalna država Osmanskog Carstva od ustanka “Crnog Đorđa (セルニージョルヂ)” 1806. godine, a Crna Gora je bila država kojom je upravljao Vladika. Zaključio je, “budući da su ove dvije zemlje podložne države, cilj rata je na kraju napustiti vladavinu Porte, ali narod Hercegovine, koji je pod izravnom vlašću Porte, želi vlastitu izravnu”.⁴⁹ U drugom članku, Fukući je raspravljao o detronizaciji sultana Abdulaziza u državnom udaru. Navodi da Osmanskom Carstvu prijeti nezavisnost vazalnih država zbog stranog uplitanja, pobuna i carevog duga. Pored Abdulazizovog duga, pobune u Hercegovini (セルツセゴウキナ), Crnoj Gori (モント子グロー) i Bosni (ボスニア) izostavile su ga iz podaništva.⁵⁰ Fukući dalje tvrdi da je metež u Osmanskom Carstvu izazvan, jer “vlast uvijek imaju gornji slojevi, ljudi nemaju duh samouprave, a patriotizam nedostaje zbog takozvanog ropskog duha”. Pobune u Hercegovini, Bosni i Srbiji bile su “uslijed represije turske vlade”.⁵¹ Pored toga, Fukući je zagovarao promociju lokalne autonomije u Japanu i tvrdio je da bi lokalne skupštine trebalo uspostaviti prije nego što se uspostavi narodna skupština.⁵²

⁴⁸ Rođen je u porodici ljekara u Nagasakiju, a postao je prevodilac nakon učenja holandskog i engleskog jezika. Posjetio je Evropu kao član izaslanika šogunata u inostranstvu i naučio francuski, a nakon Obnove postao je birokrata nove vlade, ali je dao ostavku i postao glavni urednik *Tokijskih dnevnih novina*. Kasnije je postao dramski pisac, kritičar, i poslanik Doma komuna Japana.

⁴⁹ Gosoo 吾曹 [Mi], bez naslova članka, *Tookjoo ničiniči šinbun*, 1. septembar 1876, 817.

⁵⁰ “Toruko hai šurutan no hoo 土耳其廢帝ノ報 [Vijesti o detronizaciji sultana Turske], *Tookjoo ničiniči šinbun*, 23. juni 1876, 589-590.

⁵¹ *Tookjoo ničiniči šinbun*, 16. juni 1876, 565.

⁵² Wang, “Fukući gen'ičiroo no 'toohoo ron”, 4. Osnivanje narodne skupštine Japana

Podržavao je ustanak u Hercegovini, jer je podržavao lokalnu autonomiju i parlamentarizam u Japanu.

Kubota Kan'ići (久保田貫一, 1850-1942)⁵³ komentirao je u uvodniku u *Tokijskim dnevnim novinama* da su “zemlje Srbiju, Crnu Goru, Hercegovinu, Bosnu i Bugarsku, koje su prvobitno bile nezavisne države, u srednjem vijeku osvojile turske vojne snage, te da su ugnjetavane bahatošću sultana i mrzile represiju pod Portom (土帝ノ驕傲ニ苦ミ^{シユル タン} 土廷ノ厭抑ヲ厭フ)”. Na prvi pogled čini se da je ovo pismo naklonjeno balkanskim zemljama (Srbiji, Crnoj Gori, Hercegovini, Bosni i Bugarskoj), ali kako Šiba Riko ističe,⁵⁴ na kraju članka tvrdi da “danas je Turska bedem koji sprječava Rusiju da napreduje” i insistira na tome da “Turska treba zadržati svoju neovisnost”.⁵⁵

Poštanske informativne novine bile su naklonjenije Srbiji i pobuni Hercegovine od *Tokijskih dnevnih novina*.⁵⁶ Osmog septembra 1876. godine, uvodnik *Poštanskih informativnih novina* opisao je blizinu Srbije Austro-Ugarskoj, Bugarskoj, Bosni i Hercegovini, a zatim je ukratko predstavio historiju Srbije, uključujući njeno zlatno doba pod Stefanom Dušanom i Bitku na Kosovu. *Poštanske informativne novine* istakle su da postoji dovoljno “govornika srpskog jezika i srpskih rasa”⁵⁷ (撒兒比亞語ヲ談話スル人民及ヒ撒兒比亞種屬) za formiranje države.⁵⁸ “Ako pročitate gore, vidjet ćete zašto su Srbi ustali. Pravedno djelo osnivanja bijesnih Srba izaziva simpatije u narodu, ali prema nedavnim izvještajima, čini se da Srbi ne mogu iskaliti svoj bijes protiv Turske, koji

odlučeno je ediktom 1881. godine, a nakon uspostavljanja ustava 1889. godine održani su prvi izbori koji su uspostavljeni sljedeće godine.

⁵³ Rođen je u porodici samuraja, a birokratom je postao 1879. godine. Kasnije je postao guverner Saitame, Vakajame i Tottorija.

⁵⁴ Šiba, “Meidiki no šinbun hoodoo”, 89.

⁵⁵ Kubota Kan'ići 久保田貫一, “Ottoman emupairu ^{ラツ トマン エムパイル} 土耳其帝國 [Osmansko Carstvo]”, *Tookjoo ničiniči šinbun*, 11. januar 1877, 21.

⁵⁶ Wang, “Fukuči gen'ičiro no ‘toohoo ron’”, 14-15.

⁵⁷ O konceptu “rasa” u periodu Meidi, vidi: Takezawa Yasuko, “Translating and Transforming ‘Race’: Early Meiji Period Textbooks”, *Japanese Studies* 35, br. 1 (2015): 5-21.

⁵⁸ “Sasecu 社説 [Uredništvo]”, *Juubin hooči šinbun*, 8. septembar 1876, 1-2.

su akumulirali nekoliko decenija, jer nemaju veliku državu koja bi ih podržavala u inostranstvu i nemaju rezervne snage. To je tužna stvar za hrabre ljude Srbije”,⁵⁹ poručile su *Poštanske informativne novine*.

Ustanci u Hercegovini podsjećali su na ustanke bivših samuraja u Japanu u to vrijeme. Godine 1876. u zapadnom i južnom Japanu dogodilo se nekoliko pobuna bivših samuraja protiv ukidanja feudalizma, a u februaru 1877. godine jedan od vođa Obnove pobunio se na jugu Kjušua (Jugozapadni rat 西南戦争). Jugozapadni rat, posljednji građanski rat u Japanu, ugušen je u martu, no neki su ga ljudi u to vrijeme poistovjetili s ustankom u Hercegovini koji se dogodio u isto vrijeme. S druge strane, sljedeći uvodnik, koji se pojavio u novinama 12. aprila 1877. godine, navodi da je besmislica uspoređivati građanski rat u Osmanskom Carstvu s Jugozapadnim ratom, jer je Jugozapadni rat unaprijedio japanski vojni sistem i zaštitio japanski suverenitet kao nacionalnu državu.⁶⁰ Iz ovog se članka može razumjeti da je važan problem japanskih intelektualaca u to vrijeme bio kako razmišljati o situaciji Osmanskog Carstva, koje je bilo orijentalno carstvo kao Japan. Upoređivali su Osmansko Carstvo s Japanskim i bojali su se da će njihovo novo carstvo biti jednako slabo kao Osmansko. U tom smislu, ustanak u Hercegovini predstavljao je bitno pitanje za Japance u to vrijeme.

Nakai Hiromu (ili Hiroši, 中井弘, 1839-1894), mladi diplomata upućen u Veliku Britaniju, pisao je o ustanku u Hercegovini u svom putopisu. Na povratku u Japan iz Londona, posjetio je Istanbul i očigledno dobio informacije o Hercegovini.⁶¹ Izjavio je da su ljudi u Hercegovini (ヘルソコウキナ)⁶² dugo patili od represivne vladavine “Mohamedove vlade (回教政府)”, tj. “turske vlade (土耳其政府)”, te da je stoga ovaj ustanak teško ugušiti.⁶³ Smatrao je da će se pobuna proširiti na Srbiju, Crnu Goru

⁵⁹ Isto, 2.

⁶⁰ Umiuci Hatasu 海内果, bez naslova članka, *Tookjoo ničiniči šinbun*, 12. april 1877, 325.

⁶¹ Terađima, „Nihon barukan koorjuuši“, 183.

⁶² Ovdje je napisano “Hersogovina”. Vjerovatno je pogrešno uzeo “ツ (cu)” za “ソ (so)”.

⁶³ Nakai Hiromu, *Toruko giriša eđiputo indo man’juu kitei čuukan* (Tokio: Nakai Hiromu, 1878), 6-7.

i Bugarsku, ohrabriti ruski dolazak u region i tako približiti Austriju i Njemačku.⁶⁴ Teradima Kendi, historičar bugarske historije, istakao je da “Nakai je pokušao sagledati političku stvarnost Balkanskog poluostrva takvom kakva je bila, ali njegova misao nije išla toliko daleko da detaljno opisuje nacije koje su tamo živjele. Njegova percepcija Balkana bila je na Balkanu kao faza takmičenja među evropskim silama”.⁶⁵ To znači da je prihvatio zapadni pogled. Japanske diplomate koje rade na Zapadu na Hercegovinu su gledale iz pogleda zapadne koncepcije balkanizma.

Japanci su u to vrijeme zapali u ambivalentnost, kada su vidjeli pobunu Hercegovine. Otpor Osmanskom Carstvu mogao bi se protumačiti kao priča o potlačenim slabim ljudima koji se opiru moćnim ugnjetavačima. Pohvala takvoj priči bila bi univerzalni moral prihvaćen, ne samo u Japanu već i širom svijeta. S druge strane, činjenica da su se snažne evropske države miješale u unutrašnje stvari Osmanskog Carstva i da je Rusija podržavala pobunjeničke snage, dala je do znanja da zapadne zemlje prijete neovisnosti Osmanskog Carstva, kao i Japana. To je zato što je Japan, pod pritiskom zapadnih zemalja, napustio svoju izolacijsku politiku i osjećao se ugroženim od Rusije.

Umjesto zaključka

Osmansko Carstvo je 1878. godine izgubilo upravu nad Bosnom i Hercegovinom zbog Berlinskog sporazuma, a Austro-Ugarsko Carstvo započelo je svoju vladavinu nad Bosnom i Hercegovinom. Nakon toga, Japanci su postepeno počeli da gledaju na Hercegovinu sa stanovišta vladara i prestali simpatizirati male narode kao što su radili za vrijeme Osmanskog Carstva. Za to postoje dva razloga. Prvi razlog je taj što su Japanci informacije dobili iz zapadnih medija. Za Zapad su kršćani pod osmanskom vlašću bili pitanje, ali nisu i Hercegovci pod austrougarskom vlašću, tj.

⁶⁴ Isto, 9-10.

⁶⁵ Teradima, “Nihon barukan koorjuuši”, 184.

zapadnom vlašću. Drugi razlog je taj što je Japan počeo da napreduje kao imperijalistička država. Japan je počeo rat s Kinom 1894. godine i kolonizirao Tajvan sljedeće godine, podjarmljujući domoroce silom i zauzevši ostrvo. Anektirao je Koreju 1910. godine. Japan se smatrao na istoj strani kao i Austro-Ugarska i Japanci su o Bosni i Hercegovini počeli razmišljati kao o modelu svoje kolonijalne vladavine na Tajvanu i u Koreji.⁶⁶

Ovaj rad istražuje japanski pogled na Hercegovinu tokom kratkog perioda – od kada je Japan počeo dobivati informacije o Hercegovini do perioda kada se transformisao u imperijalističku državu. Ovaj period se može preformulisati kao period tokom kojeg su i Hercegovina i Japan bili usred velikih političkih previranja. U Hercegovini su se ponovili ustanci, a osmanska vlast je poljuljana. U Japanu se tradicionalni politički poredak srušio zbog revolucije i građanskih ratova. Japanci su situaciju u Hercegovini posmatrali u svjetlu svoje situacije. U tom periodu su se kolebali između ideje da je Japan moćna zemlja, na istoj strani kao i zapadne zemlje i ideje da su Japanci mali, potlačeni narod kao narodi na Balkanu. Kroz japanski pogled na ustanak u Hercegovini možemo razumjeti zbunjenost Japanaca, kada su se susreli sa modernim Zapadom.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Objavljeni izvori:

- Bo Iren 慕維簾 [Vilijam Mjurhed]. *Čiri zenši đoohen jooroppaši ni* 地理全志 上篇 歐羅巴志 二 [*Universalna geografija*, tom I, *Geografija Evrope*, knj. 2]. Edo: Jamaširoja Sahe'e, 1859.
- *Čootei bankoku zenzu* 重訂万国全図 [*Karta svijeta*, revidirano izdanje], ur. Jamađi Jukitaka 山路諧孝. Edo: Rekikjoku, 1855. DOI: 10.11501/1286200.

⁶⁶ Inaba, "Pisanje japanskih listova", 99-105; Isto, "Nitobe inazoo no barukankan", 151-166. O tadašnjem japanskom pogledu na Balkan i na Koreju, vidi: Nakazava, "Nihon-montenegro kankei no ranšoo", 36; Terađima, "Nihon barukan koorjuuši", 185.

- Gatterer, J. C. *Algemeene hedendaagsche geographie, eerste deel, Over de Aarde en derzelver Bewoners in het algemeen, en over Europa in het byzonder*. Utrecht: B. Wild en J. Altheer; Rotterdam: J. Meijer, 1792.
- I Ritecu 禕理哲 [Ričard Kvarterman Vej]. *Ćikjuu securjaku ćuukan jooroppa taišuu no bu* 地球說畧 中卷 歐羅巴大洲之部 [Pregled Zemlje, tom II, *Kontinentalna Evropa*]. Edo: Rookjuukan, 1860.
- Jamamura Masanaga Šimej 山村昌永子明. *Teisei zoojaku sairán igen go* 訂正增譯 采覽異言 五 [Gledanje za strani jezik, ispravljeno i dopunjeno izdanje, tom 5]. Bez bibliografske informacije[, 1803]. DOI: 10.11501/2575534.
- *Kanban batahija šinbun go* 官板バタヒヤ新聞 五 [Službene batavijske novine, tom 5]. Edo: Rookjuukan, 1862.
- *Kanban kaigai šinbun* 官板海外新聞 [Službene inostrane novine]. Edo: Rookjuukan, 1862.
- Kucuki Masacuna 朽木昌綱. *Taisei joči zusecu kan no điuusan* 泰西輿地圖說 卷之 十三 [Geografija Zapada, tom 13]. Edo: Gungjokudoo, 1789.
- Micukuri Šoogo 箕作省吾. *Kon'jo zušiki ċi* 坤輿圖識 地 [Geografija Zemlje, drugi tom]. Edo: Suharaja Ihači, 1847.
- Nakai Hiromu 中井弘. *Toruko giriša eđiputo indo man'juu kitei ćuukan* 土耳其希臘埃及印度漫遊記程 中卷 [Putopis u Tursku, Grčku, Egipat i Indiju, tom II]. Tokio: Nakai Hiromu, 1878. DOI: 10.11501/1184935.
- Šibata Šuuzoo 新發田收藏. *Kakkoku šorjoo bankoku ċimei šooran* 各國所領萬國地名捷覽 [Indeks svjetskih imena mjesta]. Edo: Šunsoodoo, 1853.

Štampa:

- *Jomiuri šinbun* 讀賣新聞 [Novine prodavača novina], Tokio, 1876.
- *Juubin hooči šinbun* 郵便報知新聞 [Poštanske informativne novine], Tokio, 1876.

- *Tookjoo ničiniči šinbun* 東京日日新聞 [Tokijske dnevne novine], Tokio, 1875-1877.

LITERATURA

Knjige:

- Arano Jasunori 荒野泰典. “Sakoku” o minaosu 「鎖国」を見直す [Preispitivanje koncepta “sakoku”]. Tokio: Ivanami šoten, 2019.
- Berić, Dušan. *Ustanak u Hercegovini 1852-1862*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti; Novi Sad: Udruženje Srba iz Hercegovine u Vojvodini, 1994. (ćir.)
- *Bosunia-herucegovina o širu tame no 60 šoo* ボスニア・ヘルツェゴヴィナを知るための60章 [60 poglavlja za znati Bosnu i Hercegovinu], ur. Šiba Nobuhiro 柴宜弘 i Jamazaki Šin'iči 山崎信一. Tokio: Akaši šoten, 2019.
- Ćiba Kengo 千葉謙悟. *Ćuugokugo ni okeru toozai gengo bunka koorjuu: Kindai hon'jakugo no soozoo to denpa* 中国語における東西言語文化交流: 近代翻訳語の創造と伝播 [Kulturni odnosi između Istoka i Zapada na kineskom jeziku: Stvaranje i širenje modernih prevedenih riječi]. Tokio: Sanseidoo, 2010.
- Jamasaki-Vukelić, Hiroši. *Japansko-srpski srpsko-japanski rečnik: Sa kratkom gramatikom japanskog jezika*, treće i dopunjeno izdanje. Beograd: Zavod za udžbenike, 2014. (ćir.)
- Macukata Fujuko 松方冬子. *Oranda fuusecugaki to kinsei nihon* オランダ風説書と近世日本 [Dokumenti holandskih glasina i rani moderni Japan]. Tokio: Tookjoo daigaku šuppankai, 2010.
- *Nihon to too'oo šokoku no bunka koorjuu ni kansuru kisoteki kenkjuu: 1981 nen 9 gacu kokusai šinpođiumu no hookokušuu* 日本と東欧諸国の文化交流に関する基礎的研究: 1981年9月国際シンポジウムの報告集 [Osnovne studije o kulturnim odnosima između Japana i istočnoevropskih zemalja: Zbornik radova međunarodnog simpozijuma]

septembra 1981]. Kodaira: Too'oši kenkjuukai i Nihon too'oo kankei kenkjuukai, 1982.

- Zou Zhenhuan 邹振环. *Wanqing xifang dilixue zai zhongguo: Yi 1815 zhi 1911 nian xifang dilixue yizhu de chuanbo yu yingxiang wei zhongxin* 晚清西方地理学在中国: 以1815至1911年西方地理学译著的传播与影响为中心 [Zapadna geografija u kasnom periodu dinastije Činga u Kini: Fokusiranje na širenje i utjecaj prijevoda, zapadne geografije od 1815. do 1911. godine]. Šangaj: Shanghai guji chubanshe, 2000.

Članci:

- Ayusawa Shintarō. "Geography and Japanese Knowledge of World Geography". *Monumenta Nipponica* 19, br. 3-4 (1964): 275-294. DOI: 10.2307/2383173.
- Dandoo Micuki 團藤充己. "'Tookjoo ničiniči šinbun' no kisoteki kenkjuu: Meiđi 8 (1875) nen o taišoo ni 『東京日日新聞』の基礎的研究: 明治8 (1875) 年を対象に [Osnovna studija o Tokijskim dnevnim novinama 1875. godine]". *Tookjoo daigaku nihonšigaku kenkjuušicu kijoo* 東京大学日本史学研究室紀要 [Bilten Odjeljenja za japansku istoriju Univerziteta u Tokiju], br. 19 (2015): 67-87. DOI: 10.15083/00074401.
- Inaba Micutoši 稲葉光俊. "Nitobe inazoo no barukankan: 'Bosunia no noosei' no seiseiditeki dokkai 新渡戸稲造のバルカン観: 「慕斯尼亞の農政」の生政治的読解 [Pogled na Balkan Nitobea Inazooa: Biopolitičko čitanje 'Poljoprivredne politike u Bosni']". *Suravu kenkjuu* スラヴ研究 [Slavističke studije], br. 66 (2019): 151-166.
- Inaba Mitsutoshi. "Pisanje japanskih listova o Sarajevskom atentatu". *Prilozi*, br. 45 (2016): 97-117.
- Išida Šin'iči 石田信一. "Kuroacia to nihon no koorjuuši ni kansuru ičikoosacu クロアチアと日本の交流史に関する一考察 [Studija o istoriji odnosa između Hrvatske i Japana]". *Atomi gakuen doši da-*

- igaku đinbungaku fooramu* 跡見学園女子大学人文学フォーラム [Forum humanistike Atomija Gakuena ženskog univerziteta], br. 2 (2004): 43-54. URL: <http://id.nii.ac.jp/1612/00000880/>.
- Kanazaši Kuroda Kumiko. “K zgodovini poznavanja Slovenije, slovenske kulture in slovenskega jezika na Japonskem”. *Slavistična revija* 50, br. 1 (2002): 145-148.
 - Kim Kyung Ho 金敬鎬. “Nik-kan-ćuu ni okeru gaikoku ćimei no kandi on’jaku h’jooki 日・韓・中における外国地名の漢字音訳表記 [Prepisanje inostranih toponima kineskim pismom u Japanu, Koreju, i Kini]”. *Senšuu kokubun* 専修国文 [Japanska književnost na Senšuuu univerzitetu], br. 65 (1999): 17-46.
 - Misava Nobuo 三沢伸生. “Meidiki no nihon ni okeru roto sensoo no ninšiki 明治期の日本社会における露土戦争の認識 [Japanski pogled na Rusko-turski rat u periodu Meidi]”. *Toojoo daigaku šakaigakubu kijoo* 東洋大学社会学部紀要 [Bilten Sociološkog fakulteta Toojooa univerziteta] 54, br. 1 (2016): 41-55. URL: <http://id.nii.ac.jp/1060/00008664/>.
 - Moriyama Takeshi. “Study in Edo: Shibata Shūzō (1820-59) and Student Life in Late-Tokugawa Japan”. *East Asian History*, br. 40 (2016): 27-50.
 - Moriyama Takeshi. “Mapping the World in Bakumatsu Japan: Shibata Shūzō (1820-1859)”. *Japan Review*, br. 35 (2021): 113-139. DOI: 10.15055/00007604.
 - Nakazava Takuja 中澤拓哉. “Nihon-monteneguro kankei no ranšoo: Bakumacu ojobi meidiki ni okeru gaikoo to gensecu 日本・モンテネグロ関係の濫觴: 幕末および明治期における外交と言説 [Početak japansko-crnogorskog odnosa: Diplomacija i diskursi u posljednjim godinama Šogunata i u periodu Meidi]”. *Ađia ćiiki bunka kenkjuu* アジア地域文化研究 [Studije regionalnih kultura Azije], br. 17 (2021): 23-50. DOI: 10.15083/0002002876.

- Saeki Tecuo 佐伯哲夫. "Kanban batabija šinbun ni okeru gaikoku čimei hjooki 官板 バタバヤ新聞における外国地名表記 [Pisanje inostranih toponima u *Službenim batavijskim novinama*]" . *Kansai daigaku bungaku ronšuu* 関西大学文学論集 [Zbornik Kansaija univerziteta za književnost], br. 36 (1986): 145-173.
- Shiba Riko. "Images of the Balkans in the Japanese Media of the Meiji Period". *Godišnjak za društvenu istoriju* 18, br. 3 (2011): 7-16.
- Šiba Riko 柴理子. "Edo đidai no too'oo imeedi: Rangakušo to šinbun hoodoo o tegakari ni 江戸時代の「東欧」イメージ: 蘭学書と新聞報道を手がかりに [Slike istočne Evrope u periodu Edo: Primjeri holandističkih knjiga i novina]" . *Tookjoo đoohoo daigaku kenkjuu ronšuu* 東京情報大学研究論集 [Radovi Tokijskog informacijskog univerziteta] 10, br. 2 (2007): 30-48. PID: ndljp/pid/8559222.
- Šiba Riko. "Meidiki no šinbun hoodoo ni miru barukan imeedi ni kansuru icikoosacu 明治期の新聞報道に見るバルカン・イメージに関する一考察 [Studija o slikama Balkana u novinama u periodu Meidi]" . *Tookjoo kokusai daigaku ronsoo: Kokusai kankei gakubu hen* 東京国際大学論叢: 国際関係学部編 [Radovi Tokijskog međunarodnog univerziteta: Serija Fakulteta međunarodnih odnosa], br. 16 (2010): 83-99.
- Šimizu Miho 清水美穂. "Miičo rjubiburatići to 1875 nen hooki ミーチョ・リュビブラティチと1875年蜂起 [Mičo Ljubibratić i pobuna 1875.]" . *Too'ooši kenkjuu* 東欧史研究 [Časopis za istočnoevropsku historiju], br. 10 (1987): 99-115. DOI: 10.20680/aees.10.0_99.
- Takezawa Yasuko. "Translating and Transforming 'Race': Early Meiji Period Textbooks". *Japanese Studies* 35, br. 1 (2015): 5-21. DOI: 10.1080/10371397.2015.1041219.
- Wang Qiyang 王琪穎. "Fukući gen'ićiroo no 'toohoo ron': 'Tookjoo nićinići šinbun' no šasecu ni okeru roto sensoo 福地源一郎の「東邦論」: 『東京日日新聞』の社説における露土戦争 [Fukući Gen'ićiroo o 'Istočnom pitanju': Rusko-turski rat u uvodnicima

Tokijskih dnevnih novina]”. *Ađia ċiiki bunka kenkjuu* アジア地域文化研究 [*Studije regionalnih kultura Azije*], br. 13 (2017): 1-24. DOI: 10.15083/00047692.

Neobjavljeni magistarski i doktorski radovi:

- Jourdan, Romain Claude. “Des ouvrages de géographie universelle dans le Japon du XVIIIe siècle: Sources, structure et contenu”. Doktorska disertacija, Univerzitet u Kjotu, 2013.

Summary

The Eastern Question Through the Far Eastern Eyes: Japanese Views on the Uprisings in Herzegovina (1861-1878)

This paper describes how the Japanese viewed the uprising in Herzegovina in the second half of the 19th century based on published materials.

First, we analyze information about Herzegovina in Japanese society from the 18th century to 1860. The first information about Herzegovina came in through the Dutch and Chinese geography books, but it was only an introduction to the place name, without further information.

Next, we analyze the information about Herzegovina in the *Official Batavian Gazette* from 1862. The *Gazette* reported on the situation in Herzegovina, but the focus was on the activities of Montenegrins.

Finally, we analyze the newspapers from 1875 to 1878. The newspapers of this period not only described the situation in Herzegovina in detail, but also reported on the history and geography of Herzegovina and the surrounding countries. Through these articles, we found that the Japanese at the time viewed Herzegovina in two ways: one as a great power on a par with the West, the other as a small, oppressed nation, and a sympathetic view of the uprising in Herzegovina.